

NKFP

Azonosító szám: 5/056/2004

ELTE

Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék

Szerződésszám: OM-00217/2004

MTA Nyelvtudományi Intézete

Nyelvművelő Osztály

Szerződésszám: OM-00219/2004

A MAGYAR NYELVVÁLTOZATOK GEOLINGVISZTIKAI KUTATÁSA

**A regionális nyelvi örökség
gyűjtése, informatizálása és korpusznyelvészeti integrálása**

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ A 2. MUNKASZAKASZRÓL

(2005. NOVEMBER—2006. MÁJUS)

PROJEKTVEZETŐ: KISS JENŐ, AKADÉMIKUS

TARTALOMJEGYZÉK

I. A vállalt részfeladatok listája és státusa	3
II. A munkaszakasz feladatainak és eredményeinek bemutatása	5
1. Hagyományos dialektológiai adattárak informatizált változatának létrehozása	5
1.1. A magyar nyelvjárások atlasza V. kötetének informatizálása	6
1.2. A romániai magyar nyelvjárások atlasza VI. kötetének informatizálása	6
2. A moldvai diakrón multimédiás nyelvatlasz	7
2.1. A diakrón nyelvatlasz terepmunkája	7
2.1.1. Az adatközlők	7
2.1.2. A kérdőív	8
2.1.3. A kutatópontok	9
2.2. A felvett anyag folyamatos feldolgozása	10
3. A magyar nyelvjárások atlasza munkálatai során készített hangfelvételek feldolgozása	12
3.1. A MNyA. szövegfelvételeinek digitalizálása, archiválása és informatizálása	12
3.2. A kérdőíves adatok beillesztése az atlasz informatizált változatába és egy szövegfelvétel-válogatás megjelentetése	12
4. Szabó T. Attila háromszéki helynévgyűjtésének informatizálása	14
4.1. Szabó T. Attila erdélyi helynévgyűjtéséről	14
4.2. A háromszéki anyag informatizált változatának kialakítása	16
4.3. A helynévgyűjtemény feldolgozása	17
5. A Geolingvisztikai Műhely honlapja	20
III. A munkaszakasz alatt megjelent publikációk listája ..	21
IV. Összefoglaló táblázat a munkaszakasz költségeiről	21
V. A beszerzett tárgyi eszközök és immateriális javak	22

I. A VÁLLALT RÉSZFELADATOK LISTÁJA ÉS STÁTUSA

A kutatás második szakaszában (2005 novemberétől 2006 májusáig) konzorciumunk összesen négy fő feladat részleges vagy teljes megvalósítására vállalkozott:

1. hagyományos dialektológiai adattárak informatizált változatának létrehozása;
2. a moldvai diakrón multimédiás nyelvatlasz létrehozása;
3. a digitális hangarchívum bővítése;
4. történeti névtani adatok informatizált változatának megteremtése.

E feladatok bővebb kifejtését megelőzően szükséges egy előzetes megjegyzést tennünk. A projekt második szakaszában egyes feladataink megvalósításában – terveinknek megfelelően – csak részleges eredményeket értünk el, a feladatok teljes körű megvalósítása átnyúlik kutatásunk későbbi szakaszaiba.

3. beszámoló	Konzorciumi tag neve: ELTE Magyar Nyelvtörténeti Tanszék	2005. november- 2006. május
Részfeladatok megnevezése	A részfeladatok szakmai tartalma az adott beszámolási időszakban	A részfeladatok státusa
1. feladat 1. részfeladata	Folyamatosan készül A magyar nyelvjárások atlasza V. kötetének informatizált változata.	Folyamatban.
1. feladat 2. részfeladata	Elkészül A romániai magyar nyelvjárások atlasza VI. kötetének informatizált változata.	Elkészült.
2. feladat 2. részfeladata	A diakrón nyelvatlasz terepmunkájának 1. szakaszában gyűjtött anyag feldolgozása	Elkészült.
3. feladat 2. részfeladata	A magyar nyelvjárások atlasza ellenőrző gyűjtése során felvett szövegfelvételek digitalizált változatának folyamatos átírása	Folyamatban.
4. feladat	Háromszék megye történeti névtani anyagának informatizált változata folyamatosan készül, az anyag informatikai keretének megteremtése.	Folyamatban.

4. beszámoló	Konzorciumi tag neve: MTA Nyelvtudományi Intézet, Nyelvművelő Osztály	2005. november- 2006. május
Részfeladatok megnevezése	A részfeladatok szakmai tartalma az adott beszámolási időszakban	A részfeladatok státusa
3. feladat 1. részfeladata	A magyar nyelvjárások atlasza ellenőrző gyűjtése során felvett szövegfelvételek folyamatos digitalizálása, archiválása és dokumentálása	Elkészült.
3. feladat 2. részfeladata	Az ellenőrző gyűjtés során felvett kérdőíves adatok folyamatos átírása és dokumentálása a Dialektológiai Archívumban	Folyamatban.

A továbbiakban az egyes feladatok fent megadott sorrendjében tekintjük át a kutatás első szakaszának eredményeit. Ezt követően az **5.** fejezetben röviden bemutatjuk a kutatócsoportunk tevékenységét és eredményeit szemléltető honlapot.

II. A MUNKASZAKASZ FELADATAINAK ÉS EREDMÉNYEINEK BEMUTÁSA

1. Hagyományos dialektológiai adattárak informatizált változatának létrehozása

Az 1. feladatban meghatározott célkitűzéseink két részfeladatra oszthatóak. Ezek a részfeladatok egy-egy hagyományos adathordozón (papíron) kiadott vagy még kiadás előtt álló nyelvátlasz(kötet) informatizált változatának létrehozását jelentették. A két atlaszkötet a következő volt:

1. A magyar nyelvjárások atlasza V. kötete;
2. A romániai magyar nyelvjárások atlasza VI. kötete.

A két kiadványok informatizálása számos eltérő problémát vetett fel, ennél fogva érdemes áttekinteni, hogy milyen megoldásra váró nehézségek adódtak a részfeladatok során. Ezt megelőzően azonban röviden ismertetjük azt a nyelvészeti eljárást, amelyet a nyelvátlaszadatok informatizálásban felhasználtunk az adatfájlok formátumának és kódolásának meghatározásához.

Az adatfájlok formátuma és kódolása

A projekt keretében végzett informatizálási munka a Bihalbocs dialektológiai szoftver segítségével történik. A szaktudományos feladatok megoldásához speciális szoftverek használata szükséges, ugyanis a kereskedelmi forgalomban beszerezhető szoftverek (szövegszerkesztők, hangszerkesztők, adatbáziskezelők, grafikus programok, térinformatikai alkalmazások) csupán az igények töredékének kiszolgálására lennének alkalmasak. A Bihalbocs olyan lejegyzésszerkesztő (speciális szövegszerkesztő), hangkezelő és térképgeneráló szoftver, amely egyrészt lehetővé teszi nyelvjárási adatok megfelelően kódolt rögzítését és adattárakba rendezését, másrészt az adatok sokoldalú felhasználását a kutatói igények szerint.

A megfelelően informatizált adattárak óriási előnye, hogy integrálhatók, amely a világos stuktúrából és a kompatibilis kódrendszerből következik. A nyelvjárási jelenségek kódolására olyan analitikus kódrendszert alkalmazunk, amely a teljesség igényével optimálisan biztosítja az adatrögzítés pontosságát és az informatizált anyagok hatékony felhasználását a későbbiekben. A szöveges anyagokat szövegfájlokban, illetve BXT-fájlokban tároljuk. Mivel a létrehozott anyagok használatát hosszú évtizedekre biztosítani szeretnénk, a legegyszerűbb kódolási és tárolási formátumokat alkalmazzuk, hogy a rendszeresen megújuló informatikai platformok közötti hordozhatóságot minél jobban elősegítsük. ("Legegyszerűbb" megoldáson természetesen a feladat összetettségéhez viszonyított egyszerűséget értjük.)

A már kiadott, illetve korábbi gyűjtésekből származó anyagok kódolása és tárolása szövegformátumban történik. Az adatok szigorúan rögzített struktúrába rendeződnek, és fonetikai kódok sorozatából állnak. Az alapjeleknek (például *e*, *é*) vagy mellékjeleknek (például a félhosszúság jele, a palatalizáltság jele) egyaránt külön kódok felelnek meg.

Ebben a formátumban informatizáltuk A romániai magyar nyelvjárások atlaszának VI. kötetét, valamint megkezdtük A magyar nyelvjárások atlasza V.

kötetének informatizálását. A következőkben az egyes kiadványokhoz kapcsolódóan tekintjük át az informatizálás folyamatát.

1.1. A magyar nyelvjárások atlasza V. kötetének informatizálása

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében már korábban elkészült a nagyatlasz első három kötetének a számítógépes változata. Ezt a munkát Balogh Lajos és Kiss Gábor irányította. Megemlítendő, hogy ez a munkát kizárólag az atlaszadatok informatizálását tűzte ki célul, és nem kapcsolódott hozzá olyan szoftver, amely a már informatizált adatok elemzését (statisztikai lekérdezések, keresés, analitikus térképek generálása stb.) is lehetővé tette volna. Balogh Lajos emellett részt vett abban a kutatásunkat megelőző folyamatban is, amely az atlasz soron következő, IV. kötetéhez kapcsolódott, és immár az előző pontban említett BihalBocs lejegyzőszoftverrel történő informatizálásnak az előkészítését segítette elő.

Az előkészítést követően a IV. kötet közel 200 térképlapjának informatizálása már a BihalBocs szoftverrel valósult meg projektünk előző szakaszában. A második szakaszban az V. kötet informatizálását kezdtük meg – a teljes kötet informatizálásával végzendő munka befejezését 2006 októberére vállaltuk. Ebben a periódusban befejeztük az V. kötet adatainak rögzítését. Az adatbevitel után a projekt harmadik szakaszában végezzük el a kötet tételes ellenőrzését és a hibák javítását.

Az adatrögzítéshez kölcsönkértük az atlasznak a Nyelvtudományi Intézetben archivált kéziratát, és az adatokat ez alapján vittük számítógépre. Ezzel a kiadott térképlapok és az informatizált fájlok egyaránt a gépírási kéziratlapok alapján jöttek létre. Az informatizált fájlok az atlasz egy-egy térképlapjának felelnek meg, elnevezésük is utal a kiadott kötet lapjainak számozására (például a ma*0571.txt fájl a nagyatlasz 571. térképlapjának adatait tartalmazza).

A kézirat és a kiadott térképlapok struktúrája egyetlen pontban tér el az informatizált változattól: a fő adatsorokat követő megjegyzésekben. A kiadott térképlapok terjedelmi megfontolásból egyes adatokat csak megjegyzésként adtak közre (ezeket „a térképről lezörölt adatok” címet követően a térképlapok legendájában tüntették fel). Az informatizált változatban ilyen terjedelmi megszorítások értelemszerűen nincsenek, ennél fogva ezeket az adatokat beillesztettük a fő adatsorba. Ugyancsak így jártunk el azokkal az adatokkal, amelyek azért kerültek csak a megjegyzések közé, mert a próbagyűjtés, a gyűjtés fő szakasza és az ellenőrző gyűjtés közül csak egyikben fordultak elő. Ezeket az adatokat azonban minden esetben lábjegyzettel láttuk el, a gyűjtési információt tehát más formában ugyan, de megőriztük.

1.2. A romániai magyar nyelvjárások atlasza VI. kötetének informatizálása

A romániai atlasz informatizálási folyamatát projektünk első szakaszában az V. kötetel kezdtük meg. Az előző kötet informatizálásához kialakított módszerrel rögzítettük és javítottuk A romániai magyar nyelvjárások atlasza VI. kötetét, megőrizve az adatokra vonatkozó minősítéseket, megjegyzéseket és az adattár nyomtatott változatában alkalmazott csoportosítást. Az így létrehozott adattár térképre vetíthető, kereshető és integrálható a munkánk során rögzített más adattárakkal. A VI. kötet 300 térképlapját a BihalBocs dialektológiai szoftverrel rögzítettük. (Az egyes fájlok elnevezése itt a rma1200.txt szerkezethez hasonlóan hordozza a kiadott atlaszkötet térképlapjainak számozását.)

2. A moldvai diakrón multimédiás nyelvatlasz

A moldvai diakrón nyelvatlasz létrehozásának két fő feladata – a kutatás megtervezését és a próbagyűjtéseket követő szakaszban – a következő:

1. a diakrón nyelvatlasz terepmunkája;
2. a felvett anyag folyamatos feldolgozása.

2.1. A diakrón nyelvatlasz terepmunkája

Empirikus kutatásunk előkészítése során a diakrón nyelvatlasz elméleti megalapozásából adódóan a következő feladatokat kellett megvalósítanunk:

1. az adatközlők kiválasztásának szempontjai;
2. a felmérés kérdőívének kidolgozása;
3. a kutatópontok meghatározása.

E feladatok megvalósítása során a diakrón nyelvatlasz jellegéből adódó szempontokat követtünk, mint a továbbiakban részletesen is bemutatjuk.

2.1.1. Az adatközlők

Vizsgálatunk eltért a hagyományos nyelvatlaszok szociológiailag kevésbé rétegzett mintavételi technikáitól, így például A moldvai csángó nyelvjárások atlasza (a továbbiakban: MCsNyA.) eljárásától is, amelynek megfelelően a terepmunkások falvanként csak egy-két adatközlőt kérdeztek ki. Mivel a diakrón nyelvatlasz munkálatai a nyelvi változások vizsgálatát helyezik előtérbe, a korábbi atlaszadatokat olyan újabb gyűjtésű anyaggal vetjük össze, amely a jelenkori életkori rétegződés alapján teszi lehetővé a nyelvi mozgás, a folyamatban lévő nyelvi változás vizsgálatát. Ebből adódóan az adatközlők kiválasztásának elsődleges szempontja az életkor változója. Ehhez három életkori csoportot különítettünk el:

- A. idősebbek: 55 évnél idősebbek;
- B. középkorúak: 25–54 évesek;
- C. fiatalabbak: 24 évesnél fiatalabbak.

Az életkor mellett figyelembe vesszük a társadalmi nem változóját is, e szempont szerint mindhárom életkori csoportot egy-egy további alcsoportra oszthatjuk. Ezekben az alcsoportokban kutatópontonként 3–3 adatközlőt kérdezzük ki, azaz összesen egy településről 18 adatközlőnk van, ha a beszélők életkori csoportjai minden más feltételnek is megfelelnek.

Ezek a feltételek a napjainkban a moldvai magyar nyelvű közösséget érő társadalmi és nyelvhasználati változásokkal állnak összefüggésben. Ezek közül a leglényegesebb, hogy számos moldvai beszélőközösségben az utóbbi évtizedekben nyelvcsere van folyamatban, és a fiatalabb korosztályok már nem tanulnak meg magyarul. Az adatközlők kiválasztásának ebből adódóan fontos kritériumává vált a magyar nyelvismeret. Itt azt az eljárást követjük, hogy nem veszünk fel attól a

korosztálytól adatokat, amelyben teljesen általános a román nyelv használata. Kutatópontjaink egy részén a 18 adatközlő helyett csak 12 beszélőt kérdeztünk meg, ha a fiatalabbak között már nincsenek magyar nyelvűek, máshol pedig csak hat adatközlőnk volt, ha 55 év alatt a beszélők már mind román egynyelvűek.

A nyelvtudás szempontja mellett figyelembe kellett vennünk a külföldre irányuló migráció hatásait is. Ez a változás az 1990-es évektől kezdődően jelentősen átalakította egy-egy helyi közösség életkori struktúráját. A külföldi migráció eredménye, hogy a fiatalabb korosztályokban sokan már akár egy évtizede is távol élnek a falujuktól, és ugyan rendszeresen hazajárnak, de közösségi szerepük már igen csekély. A külföldi munkavállalás intenzitásából és természetéből adódóan itt rendkívül sokféle változattal számolhatunk, így azt a megoldást választottuk, hogy azokat tekintettük potenciális adatközlőnek, akik a faluban élnek vagy rendszeresen hazajárnak. Olyan beszélőkkel azonban, akik más településen – akár külföldön, akár másutt – már letelepedtek, nem készítettünk interjút.

Összefoglalóan: a felmérésben kvótamintát alkalmazunk, azaz életkor és nem szerint elkülönített csoportokat vizsgálunk. Adatközlőink magyarul tudó, helyben felnőtt beszélők, akik a vizsgált településen élnek vagy oda rendszeresen visszajárnak.

2.1.2. A kérdőív

A kérdőív kialakításával kapcsolatban két kérdést érdemes megemlíteni: egyrészt a korábbi atlasz címszavaiból való válogatás szempontjait, másrészt a kérdőív felépítésének és a kérdések megfogalmazásának kritériumait.

A korábbi atlasz kérdőíve több mint ezer címszót tartalmazott. Ezeket az adatokat falvanként csak egy-két adatközlőtől kérdezték ki. Ha az adatközlők számát jelentősen megnöveljük, gyakorlati szempontból nem tartható fenn a kérdések eredeti száma, ugyanis a terepmunka és a feldolgozás időtartamát és egyben költségeit a nagy mennyiségű adat megsokszorozná (az idő- és anyagi ráfordítás pedig már meghaladná a projekt kereteit). Ebből következik, hogy az eredeti gyűjtés kérdéseinek körét csökkentenünk kellett, és végül a MCsNyA. címszavainak csak valamivel több mint egyötödét vettük át az újabb gyűjtés kérdőívébe.

A kiválasztás szempontjai háromfélék voltak: egyrészt nem vettük fel azokat a címszavakat, amelyek már kevésbé ismert fogalmakra vonatkoznak. A fogalom, tárgy, jelenség elavulttá válása ezekben az esetekben megjósolható módon jár együtt a megnevezésére szolgáló szó használatának visszaszorulásával, így a diakrón elemzés elsősorban nem a nyelv változásáról, hanem a tárgyi világ, a helyi kultúra stb. átalakulásáról, valamint annak külsődleges nyelvi vonatkozásairól tudósítana. Ezek a jelenségek például a kendermunka, a szövés és a fonás népi kismesterségéhez kapcsolódnak. Ez a regiszter a MCsNyA.-ban alaposan dokumentálnak tekinthető, az atlasz több mint tíz térképlappal reprezentálja az ide tartozó szakszavakat.

Másrészt csak kisebb számban vettünk fel olyan szavakat, amelyeknek a térképlapját a korábbi atlaszban nem vagy csak igen csekély mértékben jellemezte variabilitás.

Harmadrészt a főként a harmadik kötetben megjelenő grammatikai jelenségek közül is kiválogattunk néhány jellemző példányt. Például az igeragozási jelenségeket vizsgáló térképlapok címszavai közül csak egy produktív és egy terméketlen igei tőtípust vettünk fel a kérdőívbe, továbbá a paradigmájukat vizsgáló térképlapok közül is csak a jellemzőbbeket hagytuk meg az új felmérésben.

Az eddig tárgyalt szempontok alapján kialakított kérdőív két részből áll: az atlasz-címszavakra rákérdező rész mellett szerepel benne egy szociolingvisztikai modul is, amely az adatközlő kétnyelvűségére (nyelvválasztás és nyelvtudás) vonatkozó kérdéseket tartalmaz, továbbá szociológiai jellemzőit méri fel (kor, foglalkozás, iskolázottság stb.). A kérdőív szociolingvisztikai részének kialakításában támaszkodtunk „A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén” című kutatási program kérdőívére is. Ezzel Moldvában gyűjtött adataink egy része összehasonlíthatóvá válik más magyar kisebbségi csoportok nyelvészeti jellemzőivel.

Mivel kutatásunk az 1940–50-es években gyűjtött nyelvi anyagot hasonlít össze újabb gyűjtésű nyelvjárási anyagokkal, a felmérés módszerei értelemszerűen megegyezhettek volna a korábbi atlasz terepmunkája során használt eljárásokkal. A MCsNyA. adatainak gyűjtéséhez azonban a kutatók nem alakítottak ki kérdőívet, hanem kérdéseiket korábbi tapasztalataik alapján mindig helyben, az aktuális gyűjtési helyzetnek megfelelően fogalmazták meg. Kutatásunk során eltértünk ettől az eljárástól, és olyan standardizált kérdőívet készítettünk, amelyben különböző feladattípusok szerepelnek (képen látható tárgy megnevezése, rámutatás adott tárgyra, indirekt kérdés, fordítás románról magyarra).

A kérdőívet először próbagyűjtésen teszteltük. Ehhez felkerestünk eltérő moldvai nyelvjárási közösségeket, olyan moldvai székely és csángó nyelvjárási beszélőket, akikkel az általunk kialakított kérdések alkalmasságát ellenőrizni tudtuk. A felkeresett települések Nagypatak, Klézse és Lészped voltak.

2.1.3. A kutatópontok

A kutatópontok kijelölésének fő szempontjai kétfélek: egyrészt törekszünk arra, hogy a korábbi atlasz kutatópontjai közül hálózatunkba minél többet felvegyünk, másrészt a nyelvi változások területi terjedésének elemzéséhez a korábbi atlasznál sűrűbb kutatópont-hálózatot alakítunk ki.

Az első szempont korlátja az lehet, hogy egyes településeken a magyarul beszélő lakosság száma már olyan csekély, hogy a felmérés adatközlők hiányában nem valósulhat meg. Ezt a veszélyt elkerülendő nem vettünk fel olyan településeket kutatópontjaink közé, amelyeken újabb becslések szerint 20 százaléknál kisebb a magyarul beszélő lakosság aránya. Ennélfogva a kutatást az MCsNyA. azon kutatópontjain kezdtük meg, ahol Tánczos Vilmos, kolozsvári néprajzkutató – a moldvai kutatásokban általánosan elfogadottnak tekintett – becslése szerint a magyarul beszélő lakosság nagyobb arányban van jelen.

Ezek közül az északi csángó nyelvjárástípusba a következő települések tartoznak (a településnév után zárójelben megadott szám a magyarul beszélő helyi lakosság arányára vonatkozik Tánczos becslése alapján): Szabófalva (30%), Kelgyest (82%), Balusest (47%), Ploszkucény (50%).

A déli csángó nyelvjárásból három település tartozik ide: Bogdánfalva (85%), Trunk (70%), Nagypatak (70%). Ide sorolható esetleg a következő fő típussal átmenetet alkotó Gyoszény (87%) nyelvjárása is.

A legtöbb releváns moldvai település nyelvjárása székely eredetű. Ezek a települések: Ketrís (20%), Kalugarény (31%), Lábnik (100%), Magyarfalva (100%),

Lészpéd (100%), Lujzikalagor (90%), Frumósza (90%), Pusztina (100%), Szoloncka (20%), Szerbek (55%), Gajdár (91%), Esztufuj (70%), Kákova (75%), Klézse (90%), Újfalu (Dózsa) (81%), Csík (81%), Külsőrekecsin (100%), Csügés (85%), Dormánfalva (34%), Pakura (Degettes) (70%), Szalánc (62%), Tatros (50%), Újfalu (Tatros mentén) (100%), Gorzafalva (60%), Diószeg (88%), Válé Száka (Szárzapatok) (25%), Vizánta (70%), Szászkút (65%), Onyest (25%).

Az eredeti atlasznak kutatópontja volt, de a fentiek értelmében nem végzünk kutatást hat településen: Szeketura (6%), Esztrugár (18%), Balanyásza (14%), Berzunc (13%), Prálea (15%), Gyidrácska (10%).

A kutatópontok kiválasztásának másik szempontja a tömbben és a szórványban élő közösségek megkülönböztetése volt. Itt abból a feltevésből indulunk ki, hogy a tömbben élő közösségekben az azonnyelvi nyelvjárások közötti érintkezés hatásai jelentősebbek, mint a szórványban. Ennélfogva a korábbi hálózatot kiegészítettük olyan kutatópontokkal, amelyek részletes adatokat biztosíthatnak a nyelvjárási jelenségek területi terjedéséről vagy visszaszorulásáról. Kutatásunk első szakaszában két nagyobb tömbként a Szeret és a Tázló menti nyelvjárásokat vizsgáltuk.

Kutatásunk első szakaszában hét településen készítettük el 18–18 adatközlővel a nyelvöldrajzi interjút. Ezek a települések Klézse, Pusztina, Frumósza, Újfalu (a Tatros mentén), Trunk, Pokolpatak és Bahána. Közülük a két utóbbi kivételével mindegyik falu a régebbi atlasz kutatópontja is volt. Csak 10 adatközlőnk volt Szolonckán, ahol a középkorú korosztályban sem teljes körű már a magyar nyelv használata. Egy további kutatóponton, Szőlőhegyen a felmérés megkezdődött, de csak négy beszélővel végeztünk adatfelvételt.

A projekt második szakaszában folytatódott a terepmunka Somoskán és Szitáson, mindkét településen 18–18 adatközlővel, valamint befejeződött Szőlőhegyen (14 további adatközlővel). Összesen eddig 11 településről 190 adatközlővel készítettünk interjút.

2.2. A felvett anyag folyamatos feldolgozása

A terepmunka alatt felvett anyag feldolgozása folyamatosan zajlik. Ehhez előzetesen két részfeladatot kellett megoldani: egyrészt standardizáltuk az adatok és kísérő információik kódolását, másrészt pedig kialakítottuk azt az informatikai keretet, amelyben a nyelvjárási adatok hangzó és átírt formája egymással összekapcsolódik.

Az előbbi feladathoz a MCsNyA. eljárásával azonos módon a magyar egyezményes átírást választottuk, de az egyes adatok minősítését már a korábbi atlaszhoz képest részletesebben oldottuk meg. Ez azt jelenti, hogy egyrészt minden adathoz hozzátartoznak az adatközlő szociológiai és nyelvészociológiai jellemzői (pl. életkora, neme, esetleges magyarországi tartózkodásának időtartama; valamint nyelvválasztási szokásai, nyelvtudása, a magyar nyelv helyi és más változataihoz fűződő attitűdjei), másrészt pedig azt, hogy az adatközlő által adott minősítések ugyancsak megjelennek a lejegyzett szövegben az adatot követően.

A projekt keretében folytatott terepmunkából származó adatokat olyan formátumban tároljuk, amely lehetővé fogja tenni, hogy a Bihalbocs dialektológiai szoftver további fejlesztésével kattintható multimédiás nyelvjárási atlaszt hozzunk létre – ebben a kutatóponthoz nem csak a lejegyzett adatot, hanem annak hangzó formáját is hozzárendeljük.

Az adatok lejegyzéséhez egy általunk kialakított fájlformátumot használunk,

amelyet BXT-nek nevezünk. A BXT-t abból a célból fejlesztettünk ki, hogy lehetővé tegyünk lejegyzett nyelvjárási adatokat tartalmazó szövegfájlok és WAV formátumú hangfájlok szinkronizálását. Vagyis a lejegyzett szövegek nem csupán magukat a nyelvjárási adatokat tartalmazzák, hanem időzítési markereket is, amelyek a vonatkozó hangfájlok megfelelő időpillanataira utalnak a másodperc töredékének pontosságával. Az ebben a formátumban tárolt anyagok tehát lehetővé teszik a markerekkel megjelölt adat gombnyomásra történő meghallgatását az adott hangfájl megkeresése és megnyitása nélkül.

A BXT-fájlok szerkezete jól strukturált és viszonylag egyszerű, így az ebben a formátumban tárolt anyagokat a jövőben esetleg más, erre a célra kifejlesztett (dialektológiai) szoftverek is kezelni tudják majd.

A feldolgozás során eddig elkészültünk a kutatás első szakaszában készített interjúk átiratával (a Pokolpatakon készített felvételeket kivéve – ezek feldolgozását megelőzően a jelen szakaszban gyűjtött somoskai felvételeket írtuk át).

3. A magyar nyelvjárások atlasza munkálatai során készített hangfelvételek feldolgozása

A MNyA. ellenőrző gyűjtései során, az 1960-as évek elején készített hangfelvételek feldolgozását két részfeladatra osztva végezzük. Ezek a következők:

1. A szövegfelvételek digitalizálása, archiválása és dokumentálása;
2. A kérdőíves adatok beillesztése az atlasz informatizált változatába; valamint egy szövegfelvétel-válogatás CD-n való megjelentetésének előkészítése.

A két részfeladat egyaránt folyamatosan, a projekt teljes időtartama alatt zajlik; az utóbbi részfeladatban egy CD-sorozat első kiadványának megjelentetését már az első beszámolási szakasz végére vállaltuk, a sorozat következő kiadványának elkészítése folyamatban van, megjelenése 2006 októberére várható.

3.1. A MNyA. szövegfelvételeinek digitalizálása, archiválása és dokumentálása

Az első részfeladat elvégzése során a beszámolási időszakban folytatódott *A magyar nyelvjárások atlaszának* a múlt század 60-as éveiben végzett ellenőrző gyűjtése során magnetofonszalagra felvett archív szövegfelvételek digitalizálása és CD-re írása. A munka sikeres elvégzéséhez együttműködést alakítottunk ki az MTA Zenetudományi Intézetével, és ennek során igénybe vehettük az intézet elektronikus berendezéseit és az ezek működtetéséhez szükséges infrastruktúrát.

A munkálatok során szükség volt a szalagok lejátszásához a szalagok restaurálására, tekintettel arra, hogy a hangfelvételek nagy része több mint negyven éve készült, gyenge minőségű magnetofonszalagok felhasználásával.

A restaurálás és lejátszás után történt a hanganyag digitalizálása 16 bit 44100 Hz mintavételezéssel, MsWav formátumban. A következő szakaszban a fájlok CD-re írása következett. Az elkészült CD-kről MsExcell-lel táblázatok készültek, amelyek az egyes CD-k adatait tartalmazzák (a gyűjtés helye, a gyűjtés időpontja, a gyűjtő neve, a fájlok mérete, az egyes egységek időtartama). A digitalizált felvételeket felsoroló táblázatot elhelyeztük kutatócsoportunk honlapján.

A beszámolási időszakban 270,2 óranyi magnetofonszalagon rögzített archív hangzóanyag restaurálása, digitalizálása és CD-re írása történt meg, amelynek eredményeképpen 457 db CD készült el.

3.2. A kérdőíves adatok beillesztése az atlasz informatizált változatába és egy szövegfelvétel-válogatás megjelentetése

A 2. részfeladat elvégzése során a restaurált és digitalizált hangfelvételeken rögzített kérdőíves kérdések bekerültek az atlasz informatizált változatába. Ezenkívül folyamatban van egy szövegfelvételeket tartalmazó – oktatási és kutatási célokra egyaránt alkalmas –CD-ROM elkészítése is.

A kiadvány az eddig digitalizált anyagból olyan felvételeket ad közre, amelyeknek a fonetikai átírása már megjelent a Hajdú Mihály és Kázmér Miklós által készített Magyar Nyelvjárási Olvasókönyvben (Bp., 1974.). Az Olvasókönyv átírt

szövegeit és a hangfelvételeket együtt közreadó multimédiás CD-ROM Nyugat-Dunántúlról származó adatokat tartalmaz majd.

Eddig elvégeztük a kijelölt szövegek számítógépes rögzítését, majd az átírt szövegeket és a hangfelvételeket a Bihalbocs számítógépes alkalmazással szinkronizáltuk, azaz a lejegyzett szövegben elhelyezett időzítési markerek a hangfelvétel megfelelő időpillanatra mutatnak. Az időzítési markerek aktiválásával a szöveg megfelelő szakaszától hallgatható meg a hangfelvétel. Kutatásunk következő szakaszában (2006 júniusa és októbere között) kerül sor a már elvégzett munkálatok ellenőrzésére, azaz az átíratok és a szinkronizáció esetleges hibáinak javítására.

4. Szabó T. Attila háromszéki helynévgyűjtésének informatizálása

Szabó T. Attila erdélyi helynévtörténeti adattára háromszéki kötetének informatizálása e kutatási periódusban kezdődött meg. Az informatizálási folyamat háttéréről Bárh M. János a Helynévtörténeti Szemináriumon tartott előadást (Síkfőkút, 2006. május 30–31.) „Szabó T. Attila erdélyi helynévtörténeti adattárának informatizálása, mutató készítése” címmel. A következőkben áttekintjük Szabó T. Attila helynévgyűjtésének történetét, majd az informatizálás eddig lépéseit.

4.1. Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtéséről

Kelet-Magyarország és Erdély területéről a történeti földrajz és a helynevek kutatói viszonylag kevés adatot tudtak közzétenni, mivel a legkorábbi évszázadokból az ország más területeihez képest kevesebb írásos emlék maradt fenn. A történeti névkutatás legfontosabb forrásmunkái (Györffy, Csánki történeti földrajza, Pesty Frigyes helynévgyűjtése) mellett ezért égető fontosságú Szabó T. Attila adattárának közzététele.

Az anyag létrejöttéről Szabó T. Attila egy 1958-ban megjelent cikkében leírja, hogy eleinte szülőföldjének, Désnek és vidékének helyneveit igyekezte minél nagyobb alaposággal összegyűjteni a rendelkezésre álló levéltári forrásokból. A nagyszámú helynevet tartalmazó irattípusok — birtokösszeírások, határpercek — megismerése után már Erdély legkülönbözőbb vidékeiről álltak rendelkezésre adatok, így felvázolódott előtte egy nagyszabású, egész Erdélyre kiterjedő, történeti helynév-adattár ötlete.

Az évtizedek alatt összegyűlt cédulaanyag végül nem egységesen oszlott el: a legtöbb történeti helynév a közép-erdélyi megyékből: a hajdani Kolozs, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos és Maros-Torda vármegyékből, valamivel kevesebb a Székelyföldről: Csík, Háromszék és Udvarhelyszék területéről, továbbá Alsó-Fehér vármegyéből került elő.

1958-as írásában Szabó T. Attila 650 000-re becsülte a névadatok számát. A cédulákat településenként rendezve 65 dobozban tárolta. Az 1980-as évek közepén adott interjújában már 700 000 történeti helynevet említett. Ennek a hatalmas anyagnak a kiadását évtizedeken át politikai okok nem tették lehetővé. Az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár szócikkei közé azonban helynévi adatokat is fölvetett, ha azok egy-egy közszó története szempontjából fontos adalékkal szolgáltak.

Szabó T. Attila pontosan kifejtette 1958-ban megjelent cikkében a Helynévtörténeti Adattárra vonatkozó gondolatait, 1986-ban a kiadás előkészítésének tervét is összefoglalta. Bízott benne, hogy a folyamatos jelenkori gyűjtések is illeszkednek majd a történeti adatokat tartalmazó kötetekhez, és a létrejövő korpusz a magyar névtani vizsgálatok egyik reprezentatív, jól használható alapanyaga lesz. Fölvetette a névadatok térképre vetítésének, névföldrajzi elemzésének lehetőségét is.

Szabó T. Attila halála után Benkő Loránd közreműködésével a hatalmas cédulaanyagot tartalmazó dobozok az Országos Széchényi Könyvtárba kerültek. A gyűjtemény rendezéséhez, a kiadás előkészítéséhez Szabó T. Ádám fogott hozzá, de korai halála megakadályozta a munka befejezésében. A kiadás 1999-ben kapott új lendületet. Benkő Loránd támogatásával, Hajdú Mihály irányításával indult meg munka, melyhez pályázati források biztosítottak anyagi háttérrel. A cédulák rendezését Janitsek Jenő kolozsvári professzor vállalta magára, aki egykori barátja kézírását is könnyedén olvasta, és az adatok lokalizálásához szükséges háttérismeretekkel is rendelkezett.

A kiadványsorozat Szabó T. Attila terveinek megfelelően megyénként kötetekbe rendezve közli a történeti helyneveket. A települések ABC sorrendben követik egymást, a hozzájuk kapcsolódó helynévanyag időrendben áll. A helységnevek román — s ha van, német — nevét is közöljük. Az adatok legnagyobb része a 17–18. századból való, de akadnak 15. és 16. századi adatok is, ez utóbbiak főként az 1590-es évekből, a magyar nyelvű oklevelezés fölélnkülésének idejéből valók. Kisebb számban előfordulnak 19. századi adatok is. A gyűjteményből olykor előbukkannak az 1900-as évek első feléből gyűjtött szinkrón helynévgyűjtések is, melyek Szabó T. Attila szándékának megfelelően a történeti neveket kiegészítve belekerültek a kötetekbe.

A gyűjtemény jócskán tartalmaz mára eltűnt településekhez köthető helyneveket is. Arról nem is beszélve, hogy a számtalan külterületi helynév között is megbújhat valamely elpusztult helység neve.

A névanyag döntő része a magyar névrendszerhez tartozik. Viszont magába foglalja a némely területen fölbukkanó más nyelvű, elsősorban román neveket is. Így alkalmassá válik román-magyar összehasonlító névvizsgálatok folytatására.

Az adatok kronologikus rendezése látványosan mutatja egy település helynévrendszerének változásait az idők során, sorról sorra követhetjük egy-egy név kisebb hangtani, morfológiai változásait, esetleg eltűnését, vagy új nevek keletkezését.

A településnevek különös jelentősége miatt javasolta Szabó T. Attila, hogy a történeti helységnevéadatokat különválasztva, a más forrásokban megjelent nevekkel kiegészítve közöljük. Az egy forrásból származó adatokat ezért mindig a helységnevváltozattal kezdjük, ezt követik az egyéb helynevek. Így településnév-tipológiai, keletkezéstörténeti és változásvizsgálatokhoz bőséges forrást biztosít a gyűjtemény.

Szabó T. Attila kéziratos cédulái tartalmazták — rövidítésekkel jelölve — az adatok forrását, melyeket a kötetekben változtatás nélkül közlünk. Ezek azonban a romániai közgyűjtemények átszervezéseinek következtében már csak nagy nehézségek árán vezethetnénk vissza minket az eredeti forrásanyaghoz. Bizonyos okleveles emlékek el is pusztulhattak a lejegyzés óta eltelt közel fél évszázad során, ezért az

Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött kéziratos gyűjtemény pótolhatatlan, olykor az eredetivel egyenértékű. Ezek az okok jelentik a magyarázatot a sorozat első kötetéről megjelent recenzió írójában felmerült kérdésekre is, kinek véleménye szerint a cédulaanyagon található adatokat az eredetivel összevetve kellett volna kiadni (Kéfer Piros, Erdélyi helynévtörténeti adattár. Névtani Értesítő 23. sz. Bp. 2001.).

2001 és 2005 között megjelent Alsófehér, Háromszék, Szilágy, Torda-Aranyos, Kis- és Nagyküküllő, Udvarhelyszék, és a napokban Maros-Torda megye történeti helynévanyaga. Még négykötetnyi gyűjtés vár kiadásra.

Hoffmann István tudománytörténeti munkájában a következőket jegyzi meg a gyűjteményről: „Nemrégiben megindulhatott Szabó T. Attila kivételes gazdagságú cédulaanyagának, az *Erdélyi Helynévtörténeti Adattár*-nak a feldolgozása és kiadása. E munkájának a tervét 1958-ban mutatta be a szerző. Ebből megtudjuk, hogy az erdélyi névkutatás iskolateremtő alakja sokévtizedes levéltári gyűjtőmunkája részeként helynévtörténeti adatokat is kijegyzett a forrásokból, aminek eredményeképpen egész Erdély területéről, de főleg a középső részéről 650.000 névcédula gyűlt össze. Ez az anyag azonban akkor sajnos, nem rendeződhetett szabályos gyűjteménnyé vagy kiadvánnyá, pedig ez nemcsak a magyar nyelvterület keleti részének névtani vizsgálatát lendíthette volna igencsak előre, hanem a magyar és a román helynévrendszerek kapcsolatának ez idáig nem túl sok eredményt felmutató elemzését is. Az anyag

megjelentetésének feltételei csak évtizedekkel később, a cédulák kalandos úton való Magyarországra kerülését követően teremtődtek meg. A gyűjteményt a Hajdú Mihály szerkesztette *Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése* címmel indított sorozatban megyénként teszik közzé. A szerkesztésben azt a módszert követik, amelyet Szabó T. Attila maga alakított ki a történeti helynévanyag közreadására: a nevek településenként, az egyes források időrendje szerint szerepelnek. Mutató nem készül a kötetekhez, ezek összeállítását ugyanis nagyon megnehezítené, hogy a neveket a szövegrészekben nem könnyű elkülöníteni. A kiadvány használatát jelentősen elősegítené azonban, ha elektronikus formában is hozzáférhetővé válna” (Hoffmann István: Magyar helynévkutatás 1958–2002. Debrecen, 2003. 58–59). Hoffmann István a mutató és a digitális változat hiányát már több fórumon joggal hangoztatta, véleménye a szaktudomány álláspontját tükrözi.

4.2. A háromszéki anyag informatizált változatának kialakítása

Szabó T. Attila helynévgyűjtéséből elsőként a háromszéki adatokat tartalmazó kötet informatizálására és részleges feldolgozására vállalkoztunk. Mivel korábban már informatizáltuk a Székely nyelvöldrajzi szótár teljes anyagát, ezért célszerűnek tartottuk, ha a helyneveket tartalmazó adattár feldolgozását egy székelyföldi kötetel kezdjük meg. Így lehetőségünk lesz a későbbiekben a nyelvjárási és helynévtári adatok összevetésére, integrálására.

A kötet informatizálása a betűhív forma megtartása mellett a sokoldalú felhasználásra (keresés, csoportosítás stb.) alkalmas kódolást és a megfelelő struktúrák kialakítását jelenti.

A névtani adattár történeti anyag lévén speciális karaktereket, ékezetes betűket tartalmaz, ezért feldolgozásához informatikailag korrekt, könnyen kezelhető kódrendszernek és hozzá kapcsolódó betűkészetnek a kialakítására volt szükség. A kötet teljes anyagát az általunk létrehozott kódrendszer alapján informatizáltuk, biztosítva, hogy minden adat megőrizze eredeti grafikus formáját.

Az informatizált és összesen 730 adatfájlra tagolt anyag struktúrája biztosítja az adatok helyhez (egy adott település névanyagához), időponthoz (az eredeti forrás kelte) és az eredeti nyomtatott változatban szereplő oldalszámhoz való kötődését. A kötött struktúra teszi lehetővé majd a későbbiekben az adatok megadott szempontok szerinti kereshetőségét, térképezését.

Szükségesnek tartjuk, hogy a helynévanyag részleges feldolgozását is elégezzük. Jelen kutatásunkban a névtestek kijelölésére, névfajták szerinti kódolására vállalkoztunk. Ennek megvalósításához olyan speciális szoftvert készítettünk – ez az Olló nevet viseli –, amely hatékonyan teszi lehetővé a történeti szövegekkel foglalkozó kutatók számára az anyagok feldolgozását, általuk megadott szempontok szerinti címkézését (manuális annotálását).

Munkánk nyomán (történeti és mai írásmód szerint egyaránt) kereshető, térképre vetíthető helynév- és névelemmutató jön létre, amely minden bizonnyal hatékonyan segíti majd a tulajdonnevekkel foglalkozó kutatók munkáját. Továbbá egy olyan új eljárást dolgozunk ki, amely új lehetőségeket nyit nyelvtörténeti anyagok számítógépen való rögzítésében, feldolgozásában.

A kutatás eredményeként létrejövő mutatókat, térképeket igyekezünk minél több formában (internet, papírkiadványok, tanulmányok) közzétenni.

4.3. A helynévgyűjtemény feldolgozása

Az informatizált változatnak lehetővé kell tennie, hogy a gyűjtemény adatai több szempontból kereshetők legyenek. A vármegye → település → évszám → forrás → helynévadat sorrend, amely a nyomtatott változat rendező elve, elsősorban azoknak könnyíti meg a munkáját, akik művelődéstörténeti, településtörténeti stb. kutatásokat folytatnak. A helynevek, illetve a nyelvtörténet kutatói számára az előzőnek éppen fordítottja hasznos: ha egy-egy nyelvi adat (helynév) is kereshető, de előhívhatók a hozzá kapcsolódó jellemzők is: az irat forrása, amelyben előfordult; a forrás datálása; a település, amelynek névrendszerébe tartozik; a vármegye, ahol a település található. A névrendszer egy nyelvközösség, egy táj, egy település vagy egy egyén által használt nevek összességét is jelentheti. A kutatás leggyakrabban egy település névrendszerével: helynevek körében a település külterületi és belterületi neveivel foglalkozik.

A feldolgozó munka három fő nehézsége: 1. A helynévgyűjteményben a névkialakulás különböző fokán lévő adatokkal találkozunk. A helynevek gyakran körülírással formák fokozatos leegyszerűsödésével alakulnak ki, a névvé válás momentuma nem mindig határozható meg. 2. Szabó T. Attila a pontos értelmezhetőség miatt olykor a szöveggörnyezettel együtt jegyezte ki a helynévadatokat az oklevelekből, így ki kell emelnünk ezekből a tulajdonnév-értékű részeket, pl. a *Horgos ér nevű helyben* adatból a *Horgos ér* egy kaszáló neve. 3. A helynevek több szóból is állhatnak, alkotóelemeik lehetnek más helynevek, pl. a *Szép mezőn Baczoni útra jövőben* helynév a *Szép mező*, a *Baczoni út* és a *Baczon* helynevet is magában foglalja.

Ha a tulajdonnevek elkülönítése megtörtént, az adatokhoz a névfajta meghatározását kapcsoljuk. A névfajta rendszerét Hoffmann István *Helynevek nyelvi elemzése* (Debrecen, 1993) című munkája alapján állítottuk össze. Az alábbiakban közöljük a végleges besorolási táblázatot, néhány helyen kiegészítve, ezt vastag szedéssel jelöljük. A táblázat tartalmazza azokat a billentyűkódokat, amelyeket feldolgozás során a munka gyorsításaként alkalmazhatunk, és azokat a szövegben előforduló rövidítéseket, amelyek alapján a program automatikusan beszúrja a megfelelő névfajta-megjelölést.

A táblázat 5.1.1. és 5.1.2. pontjának megfelelően minősített településneveket az különíti el egymástól, hogy az előbbiek az aktuális címszóban megadott településnév alakjai, az utóbbiak ellenben más településre vonatkozó névalakok (ugyanazon címszó alatt).

Névfajták	Billentyűkód (gyakori esetekre)	Szabó T. A. jelölése alapján automatikusan kap kódot
0. A denotátum fajtája ismeretlen	0	
1. víznevek		
1.1. folyóvizek		
1.2. állóvizek		
1.3. vizek részei		
1.4. források, kutak		
2. vízparti helyek (nádasok, mocsarak)		
2.1. vízpartok		
2.2. félszigetek, földnyelvek		
2.3. szigetek, zátonyok		
2.4. mocsarak, lápok, nádasok		
3. domborzati nevek		
3.1. hegyek, dombok, kiemelkedések		
3.2. völgyek, mélyedések		
3.3. kisebb domborzati egységek		
3.4. sík területek		
3.5. egyenetlen felszínű helyek		
4. tájnevek		
5. lakott területek nevei		
5.1.1. településnevek (címszó)	1	
5.1.2. településnevek (nem címszó)		
5.2. településrész-nevek		
5.3. utcanevek		
5.4. tanyanevek		
6. határnevek		
6.1. határrésznevek	2	
6.2. szántók	3	(sz.) = szántó
6.3. kaszálók	4	(k.) = kaszáló
6.4. legelők	5	(l.) = legelő
6.5. kertek		(ke.) = kert
6.6. gyümölcsösök		
6.7. szőlők	6	
6.8. erdők, vágások, irtások		(e.) = erdő
7. építménynevek		
7.1. házak		
7.2. középületek		
7.3. kocsmák		
7.4. gazdasági célú épületek		
7.5. utak		
7.6. hídnevek		
7.7. bányák		
7.8. határvonalak, határpontok		

Egy kijelölt névalakhoz az alábbi információkat rendeljük (valamennyi alapján kereshetjük, csoportosíthatjuk majd az adatokat). A program automatikusan elvégzi az eredeti cédulákon megadott információknak a névalakhoz rendelését. A névanyagban előforduló *Markos* adathoz például a következő információkat rendeli hozzá:

Markos

- Háromszék (2. kötet) anyagában található
- 123. oldalon
- 1578-ból származik az adat
- Forrás: EM. (Erdélyi Múzeum) Béldi (család) levéltára
- Márkus település névrendszeréhez tartozik (abban az anyagban található).

A további információkat manuálisan kapcsoljuk össze a névalakkal, például a fenti *Markos* alakhoz a „településnév“ kategóriát.

A feldolgozás második munkafázisa a mutató elkészítése lesz, amelyben terveink szerint több szempontú kereséssel hívhatók elő majd a névadatok.

A kész adattár integrálása az informatizált nyelvjárási adatbázisokkal olyan lehetőségeket teremt, amelyek nagyban megkönnyítik a nevek lokalizálását, térképre vetítését, névföldrajzi elemzését. Egy-egy névtípus, névalak vagy névalkotó földrajzi közszó (adott esetben tájszó) térképen ábrázolt elterjedése nem csak a névtani, nyelvészeti kutatás tárgya, hanem a migrációkutatás és a népesedéstörténet forrása is lehet.

5. A Geolingvisztikai Műhely honlapja

Szükségesnek tartjuk, hogy az általunk végzett kutatások, létrehozott nyelvjárási adattárak, nyelvészeti technológiák szélesebb körben is ismertté váljanak. Ennek érdekében internetes honlap kialakítását kezdtük meg. A honlapot felkeresve az érdeklődőknek lehetőségük van bepillantani kutatócsoportunk tevékenységébe, felvenni a kapcsolatot kutatócsoportunk tagjaival, az egyes részfeladatokat irányító kutatókkal.

Az általunk létrehozott nyelvjárási anyagokat (hangoskönyveket, nyelvjárási térképeket) a BihalBocs szoftverrel olyan formába konvertáljuk, amely alkalmas a világhálón való megjelenítésre.

Honlapunkon teljes terjedelmében elérhetővé tettük korábbi kutatási beszámolóinkat, a Magyar Nyelvjárási Hangoskönyv I. című kiadványunk HTML-változatát, néhány mintatérképet az általunk informatizált nyelvföldrajzi adattárak anyagából, valamint A magyar nyelvjárások atlasza ellenőrző gyűjtései során készített hangfelvételek listáját.

A honlap a következő címen érhető el: <http://geolingua.elte.hu>.

III. A munkaszakasz alatt megjelent publikációk listája

A munkaszakasz alatt publikációnk nem jelent meg, de megjelenés előtt áll három tanulmány. Kettő közülük a Magyar Nyelv c. folyóiratban jövőre jelenik meg – Kiss Jenő *Egy új magyar nemzeti nyelvatlasz szükséges voltáról* című tanulmánya internetes honlapunkon már megjelent (<http://geolingua.elte.hu/about/tanci/KJnagyatlasz.pdf>); a másik dolgozat Bodó Csanád és Vargha Fruzsina Sára tanulmánya, amely a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2005. október 25-ei felolvasóülésén elhangzott előadás átdolgozott változata. Az előadás PowerPointtal készült prezentációja ugyancsak megismerhető a honlapon (<http://geolingua.elte.hu/about/eload/registerk.htm>). Ezek mellett Heltai János Imre a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete 2006. április 10–12. között tartott kongresszusán tartott előadást *Új lehetőségek a moldvai magyar beszélőközösségek nyelvi viselkedésének vizsgálatában* címmel. Az előadás írott változata a konferenciakötetben jelenik meg.

IV. Összefoglaló táblázat a munkaszakasz költségeiről

A munkaszakasz összesített – tervezett és tényleges – költségeit a következő táblázat mutatja be. A két konzorciumi tag költségeit együttesen adjuk meg. Nem tüntetjük fel a táblázatban a saját és egyéb forrásokat, mivel ezek mind a szerződésben foglalt költségvetésben, mind a felhasznált támogatások megoszlásában 0 Ft-ot mutattak.

Kölségtípusok	Tervezett támogatás (Ft)	Felhasznált támogatás (Ft)
Működési költségek (1+2+3+4)	8053000	8376570
Személyi juttatások (1)	3888000	3968800
Munkaadókat terhelő járulékok (2)	1025000	960086
Külső megbízások (3)	890000	1055000
Egyéb dologi kiadás (4)	2250000	2392684
Működési költségekből (1+2+3+4) rezsiköltség	1738000	1621000
Felhalmozási költségek (5+6)	1200000	876430
Immateriális javak beszerzése (5):	0	0
Gépek, berendezések, felszerelések beszerzése (6)	1200000	876430
Költségek összesen: (1+2+3+4+5+6)	9253000	9253000

A szerződésben foglalt költségvetéstől csak a megengedett 25 százalékos alatti mértékig térünk el. Jelentősebb eltérések csak a külső megbízások és a gépek, berendezések, felszerelések beszerzése kategóriájában adódtak.

A külső megbízások kategóriájában kiadásainkat növelte, hogy a speciális feladatként a MTA Zenetudományi Intézetben megvalósítandó hangrestaurálási feladatok ütemezését nem lehetett teljes mértékben előre megtervezni, mivel a restaurálásra fordított munkaidő mennyisége szoros összefüggésben áll a hanganyag minőségével – az utóbbiról azonban csak a tevékenység megvalósítása során szerezhettünk információkat, az előzetes tájékozódás csak orientáló jellegű lehet.

A beszerzések költségei azért maradtak a tervezett alatt, mert egyéb kategóriákban éppen nőttek a kifizetések (így a már említett külső megbízásoknál vagy a kötelező béremelések következtében a személyi juttatások kategóriájában). Ugyanakkor munkaeszközök (főként számítógépek) használatának hatékony megszervezésével sikerült biztosítanunk, hogy a tervezettnél kevesebb eszköz használatával is a megfelelő ütemezéssel haladjanak munkálataink.

V. A beszerzett tárgyi eszközök

A tárgyi eszközöket a következőkben főbb jellemzőik bemutatásával együtt soroljuk fel. Az összes felsorolt eszköz beszerzése az ELTÉ-n történt.

- a) 3 db LG monitor (1750SQ-SN)
- b) 1 db Toshiba L10-202 notebook
- c) 1 db Mac mini számítógép (1.42 GHz, 512MB/80GB/BT/Combo)
- d) 2 db LaCie Mini 300 GB merevlemez
- e) 1 db Samsung monitor (940B)
- f) 1 db Mac mini számítógép (150 GHz, IntelCS/512/60/Combo/GMA950/AP/BT)
- g) 1 db NEC projektor (VT37).